

**Zuzana Pejchalová: Osvojování kresby dětmi předškolního věku (3, 4 – 5letých).
Diplomová práce. – posudek vedoucího**

Autorka, jak sama píše (s. 49), ve své diplomové práci navazuje na práci bakalářskou. Tam se opírala zřejmě především o odbornou literaturu. Zde prezentuje teoretizaci empirie ze své vlastní praxe učitelky v mateřské škole (celkem čtyřletou; poslední rok pozorovanou a dokumentovanou v rámci diplomové práce); a ad hoc vybrané teze z odborné literatury, která jí byla inspirací.

To první, co si na práci autorky cením, je tedy zvolená metoda zúčastněného pozorování i sama sebe, tedy metoda autoetnografie, při které "nese svou kůži na trh" dvakrát, jako subjekt i jako objekt badatelského zájmu. A to vzhledem k tomu, že její výchozí badatelská otázka, v parafrázovaném znění, byla: K čemu vlastně učitelka děti vede, když děti v mateřské škole kreslí?

To druhé, co si na práci autorky cením, je systematický popis toho, co děti kreslí, o co přitom učitelce jde a co přitom učitelce, potažmo dětem vzdoruje – strukturovaný do šesti tzv. složek výtvarné výchovy (a zároveň kapitol: *Kresba jako rozvíjející grafomotorický prostředek; Skupinová kresba dětí; Řízená kresba na téma; Témata z třídního vzdělávacího programu; Volná, individuální kresba; Rozumová výchova*). Silnou stránkou těchto popisů je především plastický popis kontextu kreslení (z hlediska začlenění do života ve školce jako celku; organizace situací; "motivování" dětí); a zdokumentovanost fotografiemi (celkem 69).

To třetí, co si na práci autorky cením, je hlubší teoretický vhled do zkoumané problematiky, který lze vyčíst ze svého druhu otevřeného kódování obsaženého v rámci zmíněných popisů.

Při grafomotorických cvičeních děti kreslí třeba *jízdu auta po závodní dráze, běh zajíce, rybu, jak padá déšť, dráty pro vlašovičky, košíky, stavbu sněhuláka, jak vrabčáci zobou semínka slunečnice, skoky žabky, zajíce či veverka, skluzavky, vzor na šatech, listy, vlnky na moři, vysoké kopce, zuby, šneky, navijení klubíček, švestky* – ale také obrysy různých figur třeba "jen" vybarvují. Přitom paní učitelce jde o to, aby se děti naučily kreslit *tečky, čáry svíslé, vodorovné i šikmé rovnoběžky, oblouky, vlnovky, smyčky, kruhy, spirály*. Z hlediska konečného cíle jde pak paní učitelce o přípravu dětí na školní výuku psacího psaní, ale též kresby, zvláště lidské postavy, která *je nedílnou součástí zápisu do základní školy* (s. 16). A co paní učitelce potažmo dětem vzdoruje? Z hlediska kresby jako artefaktu, jako stopy tělesného pohybu, je to především zjemňování velikosti kreslených figur; dále pak přesnost a plynulost linie; a také rytmus, přesnost a plynulost opakování opakujících se figur. Z hlediska pohybu tělem je to pohyblivost ramene, lokte a zápěstí; a pak taky správný, špetkovitý úchop tužky či jejího ekvivalentu – u obojího hrozí (z úzkosti či únavy) křečovitost a příliš silný či slabý tlak na podložku; a ještě držení těla (aby si nepokládaly hlavičku na podložku). (Viz též s. 41-42.) Specifická grafomotorická cvičení tak navazují na a zároveň předpokládají nspecifická cvičení v jemné motorice ruky (např. manipulace s korálky, stavebnicemi, puzzle, pískem, kamínky, dřívky, listy, šiškami; modelování; gymnastické cviky s prsty či prstové hry); zvláštní funkci rytmizace pohybu plní koordinace pohybu s říkadly.

Už samotná grafomotorická cvičení jsou většinou tematická, zvláště pak v podobě tzv. grafomotorických listů (s omalovánkami a s oporami pro vedení čar). Vedle toho však lze vyčlenit tematické kresby v užším slova smyslu (např. *Portrét maminky* či *Moje rodina* – s. 27-28), resp. tematické výtvarné artefakty, jichž je kresba součástí (např. *Rybniček* – s. 29-30). I v tematické kresbě se mohou objevit omalovánky (razítka) či opory pro vedení čar (šablonky, dokreslování). Podstatný však pro ně je prostor pro vlastní práci dítěte s námětem,

s obsahem. Přitom paní učitelce jde jednak o to, aby děti kreslily jak individuálně tak ve skupině, jak v rámci kresby řízené tak volné – resp. aby vůbec kreslily. Jednak o to, aby měla příležitost dětem pomáhat při překonávání obtíží při práci s obsahem v kresbě.

A tak kreslí-li individuálně či ve skupině nabízí učitelka dětem možnosti, jak obrázek doplnit: ať už se jedná o detail jednotlivé figury (např. oči, nebo vykreslit princezně krásné šaty); nebo o další figury, které by s tou jednou izolovanou či dokonce stereotypně zobrazovanou mohly být v souvislosti (např. zahrádku k domu, nebo v nakresleném lese by mohla běhat nějaká zvířátka); nebo o vymyšlení *příběhů* spojujících třeba i původně izolované kresby různých dětí ve skupině (s. 38-40). To, co paní učitelce a potažmo dětem vzdoruje v tematické kresbě je tedy jednak práce dětí s bohatostí obsahu kresby, s jeho různorodostí a integritou, s jeho pročleněností.

Kreslí-li však děti v rámci kresby řízené, je "příběh" spojující kresby jednotlivých dětí (ať už kreslí individuálně či ve skupině) již "vymyšlen" paní učitelkou předem, je dán tzv. tematickými částmi tematických celků Třídního vzdělávacího programu. A tak např. v *Portrétu maminky* či v *Moji rodině* mají děti reagovat na týden věnovaný *Nejkrásnějším očím* (tedy Matce, potažmo Rodině), nebo v *Rybničku* na týden věnovaný *Skákající žabce* (tedy Vodě, potažmo Životu na Zemi). V případě *Nejkrásnějších očí* tak děti vedle zmíněných dvou tematických kreseb a vykreslování grafomotorického listu *Den matek, den rodiny* také: pro maminky vytvářejí srdíčka a kytičky na špejli; navlékají pro maminky korálky; učí se básničku-přání mamince k svátku; seznamují se s písničkami a básničkami o mamince; hrají námětové hry o mamince; poslechnou si pohádku *Proč maminka nechce Adámka?* A především si povídají s paní učitelkou – o zmíněné pohádce, o složení rodiny (nad obrázky jejich členů), o práci a zaměstnání rodičů a dalších členů rodiny. Povídají si pak i nad *Portréty maminky* – co se jim na jejich mamince líbí nejvíce, jak a čím svoji maminku nejvíce potěší. To, co paní učitelce a potažmo dětem vzdoruje navíc ke zmíněné práci s bohatostí obsahu, se pak může projevit tak, že dítě třeba *chce kreslit strašidlo místo maminky*. Většinou, dle autorky, jde o to, že v kresbě požadované figury není ještě dítě tak zdatné, že je pro něj příliš komplikovaná, že v dané úkolové situaci si zrovna nemůže vypomoci razítkem či šablonkou – tedy, že ještě neumí nakreslit zobrazovaný objekt dostatečně věrně. Jinými slovy, vzdoruje *mimetická* adekvátnost kresby zobrazovanému objektu – zahrnující i nebo možná především výše zmiňovanou grafomotorickou obratnost.

"Mimetická adekvátnost" a její pracnost však jakoby měla v tematické kresbě v dané školce ještě širší planost; podřizující si i výše zmíněnou práci s bohatostí obsahu – vlastně práci *poetickou*. To když se s kresbou nakonec zachází jako s *ilustrací* "příběhů". Exemplárním příkladem tohoto zacházení jsou tematické kresby věnované tématu *Kniha – můj kamarád*. V ilustraci by zde mělo být možné nejen rozpoznat co je co, ale též poznat, ke kterému příběhu patří (či alespoň, že k příběhu patří), a třeba dle nich i příběh vyprávět (resp. je seřadit dle posloupnosti děje). V tomto pojetí pak může tematická kresba či tematické výtvarné artefakty, jichž je kresba součástí, vystupovat jako "ilustrace" nejen "příběhů" beletristických, ale též naučných – jako součást tzv. rozumové výchovy. A tak např. v případě tématu *Malujeme sluníčko, červené jablíčko* (tedy Ovoce - vs. Zelenina; potažmo Sklízíme plody podzimu) mohou být ilustrované nejen poznatky o tvaru ovoce, ale též o jeho třídění, zpracování a důležitosti jako potraviny (konkrétně – stojí za to kompot zavařit).

Když nakonec v *Diskusi* prezentuje kresby *Maminky nebo Tatínka*, které dětem zadává pro srovnání na začátku a konci školního roku, resp. když prezentuje srovnávací rozbor těchto kreseb u vybraných šesti dětí (jedna dívka ve věku 4-5 let; a čtyři chlapci a dívka ve věku 3-4 let), názorně ilustruje nejen to, jak u jejich dětí může probíhat osvojování kresby ve zmíněných dílčích dimenzích "mimetické adekvátnosti" kresby v průběhu jednoho roku, a to při různých individuálních výchozích stavech a různém individuálním tempu. Názorně a více systematicky a zblízka ilustruje též jak s těmito dimenzemi zachází, když si všimá, co se

dětem již daří a k čemu by je mohla dále vést. A implicitně pak otvírá otázku, se kterou se opakovaně střetávala v průběhu celého předchozího textu. Dle čeho se v praxi vlastně učitelka řídí, když má z toho obrovského množství konkrétních možností, ve kterých by děti mohly své kresby zdokonalovat, vybrat jen jednu či několik málo, aby dítě zcela nezahltla a od kresby neodradila? Je zde snad klíčové kritérium asistence transmisi mezi mladšími a staršími dětmi? (s. 60) A jak tomuto kritériu rozumět? A vlastně pak jde i o otázku komplementární. Jak se vlastně s touto nedokonalostí kresby vyrovnávají děti, resp. jak ji cítí a racionálně reflektují (resp. si nepřipouští, jsou vůči ní "necitlivé")? Jak to, že vůbec kreslí nebo že nepoužívají jen šablony a omalovánky? Tedy soustředíme-li se na samotnou kresbu s jejím potenciálním funkčním potěšením a abstrahujeme-li od zprostředkovaného a vnějšího "namotivování" dětí. A pokud jsou vůči své nedokonalosti v kresbě děti citlivé nějak výběrově, odpovídají tomu jakési výběrové vývojové pružnosti či poptávky po zdokonalení na straně dětí, které by učitelka při výše zmiňované volbě nabídky zvažovala? (Tyto otázky považuji za variantu, kterou lze z textu vyčíst a která tak ztvrzuje jeho heuristickou plodnost.)

Líto mi pak je jen to, že to prohloubení svého teoretického vhledu do zkoumané problematiky autorka nezpracovala formou systematictějšího a explicitního selektivního a axiálního kódování; že zůstalo v textu spíše implicitní a nesystematicky roztroušené. A dále toho, že v diskusi vlastních závěrů nevtáhla do hry systematickou diskusi alespoň s jedním relevantním pramenem odborné literatury. V rámci diplomové práce -sice jen v navazujícím magisterském studiu, avšak práce navazující na práci bakalářskou- by se snad tento krok dal zvládnout. V souhrnu však i přes uvedené výtky práci rozhodně doporučuji k úspěšné obhajobě.

V Praze 27. 12. 2010

PhDr. Miroslav Klusák, CSc.